

Зміст

Вступне слово.
Сучасна філософська антропологія:
від теоретичного до практичного повороту.....7

Розділ 1.
ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК
МЕТААНТРОПОЛОГІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ
СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ
ТА ФІЛОСОФІЯ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ..... 13

Розділ 2.
РОЗВИТОК І САМОРЕАЛІЗАЦІЯ
ЛЮДИНИ: ПРОЕКТИ
МЕТААНТРОПОЛОГІЇ
І ПОСТАНТРОПОЛОГІЇ..... 69

Розділ 3.
ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ
ЯК ФІЛОСОФІЯ СТАТІ ТА ГЕНДЕРУ..... 91

Розділ 4.
ПРОБЛЕМА СВОБОДИ: ВІД БУНТУЮЧОЇ
ЛЮДИНИ ДО ЦІЛІСНОСТІ ЧОЛОВІКА
ТА ЖІНКИ В ЛЮБОВІ 133

Розділ 5.
ПОТЯГИ ДО ЕРОСУ І ТАНАТОСУ В БУТТІ
ЛЮДИНИ: ЗУСТРІЧ ФІЛОСОФСЬКОЇ
АНТРОПОЛОГІЇ І ПСИХОАНАЛІЗУ 165

Зміст

Вступне слово.
Сучасна філософська антропологія:
від теоретичного до практичного повороту.....7

Розділ 1.
ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК
МЕТААНТРОПОЛОГІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ
СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ
ТА ФІЛОСОФІЯ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ..... 13

Розділ 2.
РОЗВИТОК І САМОРЕАЛІЗАЦІЯ
ЛЮДИНИ: ПРОЕКТИ
МЕТААНТРОПОЛОГІЇ
І ПОСТАНТРОПОЛОГІЇ..... 69

Розділ 3.
ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ
ЯК ФІЛОСОФІЯ СТАТІ ТА ГЕНДЕРУ..... 91

Розділ 4.
ПРОБЛЕМА СВОБОДИ: ВІД БУНТУЮЧОЇ
ЛЮДИНИ ДО ЦІЛІСНОСТІ ЧОЛОВІКА
ТА ЖІНКИ В ЛЮБОВІ 133

Розділ 5.
ПОТЯГИ ДО ЕРОСУ І ТАНАТОСУ В БУТТІ
ЛЮДИНИ: ЗУСТРІЧ ФІЛОСОФСЬКОЇ
АНТРОПОЛОГІЇ І ПСИХОАНАЛІЗУ 165

<u>Розділ 6.</u> ЄВРОПЕЙСЬКА ЛЮДИНА ЯК ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ: ВІДМІННІСТЬ ТА ЄДНІСТЬ АРХЕТИПІВ КУЛЬТУРИ	205
---	------------

<u>Розділ 7.</u> ПРАКТИЧНИЙ ПОВОРОТ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ: ОСМИСЛЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ УКРАЇНИ	269
--	------------

<u>Розділ 8.</u> КОНСОЛІДАЦІЯ І КОНФРОНТАЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ФІЛОСОФСЬКО- АНТРОПОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ	301
---	------------

<u>Розділ 9.</u> ГІБРИДНА ВІЙНА: ВИКЛИК ЛЮДСЬКІЙ ПРИРОДІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	349
---	------------

<u>Розділ 10.</u> ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК ФІЛОСОФІЯ ЛЮДЯНОСТІ: ЧИННИК ЦІННІСНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНИ	367
---	------------

Заключне слово	391
-----------------------------	------------

<u>Розділ 6.</u> ЄВРОПЕЙСЬКА ЛЮДИНА ЯК ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ: ВІДМІННІСТЬ ТА ЄДНІСТЬ АРХЕТИПІВ КУЛЬТУРИ	205
---	------------

<u>Розділ 7.</u> ПРАКТИЧНИЙ ПОВОРОТ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ: ОСМИСЛЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ УКРАЇНИ	269
--	------------

<u>Розділ 8.</u> КОНСОЛІДАЦІЯ І КОНФРОНТАЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ФІЛОСОФСЬКО- АНТРОПОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ	301
---	------------

<u>Розділ 9.</u> ГІБРИДНА ВІЙНА: ВИКЛИК ЛЮДСЬКІЙ ПРИРОДІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	349
---	------------

<u>Розділ 10.</u> ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК ФІЛОСОФІЯ ЛЮДЯНОСТІ: ЧИННИК ЦІННІСНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНИ	367
---	------------

Заключне слово	391
-----------------------------	------------

Друзям, колегам і співавторам з відділу філософської антропології Інституту філософії НАН України імені Г. Сковороди, з кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова і з кафедри теоретичної і практичної філософії Київського Національного університету імені Т. Шевченка, разом з якими я маю надію здійснити поворот від теоретичного до практичного у філософії людини, не лише зберігаючи дух академізму, а й даючи йому нове життя.

Н. Хамітов

Друзям, колегам і співавторам з відділу філософської антропології Інституту філософії НАН України імені Г. Сковороди, з кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова і з кафедри теоретичної і практичної філософії Київського Національного університету імені Т. Шевченка, разом з якими я маю надію здійснити поворот від теоретичного до практичного у філософії людини, не лише зберігаючи дух академізму, а й даючи йому нове життя.

Н. Хамітов

«Я переконаний, що вчинив правильно, присвятивши все своє життя наполегливому служінню науці. Я не відчуваю за собою якогось великого гріха, але часто шкодував, що не приніс більш безпосередньої користі ближнім...»

Чарльз Дарвін

«...Одна з найхарактерніших рис антропологічної філософії: в цій філософії, на відміну від інших галузей філософського дослідження, ми не бачимо повільного безперервного розвитку загальних ідей. Звісно, в історії логіки, метафізики та філософії природи ми також знаходимо гострі суперечності. Ця історія може бути описана в гегелівських термінах як діалектичний процес, в якому за кожним тезисом іде антитезис, – і все ж тут існує внутрішня сталість, ясний логічний порядок... Антропологічна філософія має зовсім іншу природу. У прагненні зрозуміти її реальну значущість ми повинні вдатися не до епічно описової, а до драматичної манери оповіді... Історія антропологічної філософії сповнена найглибших людських пристрастей... Ця історія стосується не тільки теоретичних проблем... Тут вся людська доля в напруженому очікуванні останнього суду...»

Ернст Кассіпер

«Я переконаний, що вчинив правильно, присвятивши все своє життя наполегливому служінню науці. Я не відчуваю за собою якогось великого гріха, але часто шкодував, що не приніс більш безпосередньої користі ближнім...»

Чарльз Дарвін

«...Одна з найхарактерніших рис антропологічної філософії: в цій філософії, на відміну від інших галузей філософського дослідження, ми не бачимо повільного безперервного розвитку загальних ідей. Звісно, в історії логіки, метафізики та філософії природи ми також знаходимо гострі суперечності. Ця історія може бути описана в гегелівських термінах як діалектичний процес, в якому за кожним тезисом іде антитезис, – і все ж тут існує внутрішня сталість, ясний логічний порядок... Антропологічна філософія має зовсім іншу природу. У прагненні зрозуміти її реальну значущість ми повинні вдатися не до епічно описової, а до драматичної манери оповіді... Історія антропологічної філософії сповнена найглибших людських пристрастей... Ця історія стосується не тільки теоретичних проблем... Тут вся людська доля в напруженому очікуванні останнього суду...»

Ернст Кассіпер

Вступне слово. Сучасна філософська антропологія: Від теоретичного до практичного повороту

Сучасною будь-яку науку, в тому числі філософську, робить постановка і розв'язання актуальних для свого часу проблем.

При цьому актуальність проблем кожної галузі знання завжди є відносною – змінюються часи і змінюється актуальність. Проте у справжній науковій актуальності є й щось позачасове – якщо ставляться методологічні питання, що є значущими для будь-якого часу.

Тим більше це стосується галузей філософського знання, в яких постають не лише методологічні, а й *світоглядні* питання. Це ті питання, що зумовлюють життєву позицію і віру людини, на основі яких вже й стає можливим застосування методології як *інструмента*. В цьому значущість і вічна актуальність філософії для науки і всіх інших форм культури. Ставлячи й розв'язуючи світоглядні питання, філософія виходить на інтегральні методологічні конструкції й структури, які не можуть бути вироблені в конкретно-науковому знанні. Так через виконання своєї світоглядно-екзистенціальної функції філософія виконує функцію гносеологічну.

Вступне слово. Сучасна філософська антропологія: Від теоретичного до практичного повороту

Сучасною будь-яку науку, в тому числі філософську, робить постановка і розв'язання актуальних для свого часу проблем.

При цьому актуальність проблем кожної галузі знання завжди є відносною – змінюються часи і змінюється актуальність. Проте у справжній науковій актуальності є й щось позачасове – якщо ставляться методологічні питання, що є значущими для будь-якого часу.

Тим більше це стосується галузей філософського знання, в яких постають не лише методологічні, а й *світоглядні* питання. Це ті питання, що зумовлюють життєву позицію і віру людини, на основі яких вже й стає можливим застосування методології як *інструмента*. В цьому значущість і вічна актуальність філософії для науки і всіх інших форм культури. Ставлячи й розв'язуючи світоглядні питання, філософія виходить на інтегральні методологічні конструкції й структури, які не можуть бути вироблені в конкретно-науковому знанні. Так через виконання своєї світоглядно-екзистенціальної функції філософія виконує функцію гносеологічну.

Сказане великою мірою стосується такої галузі філософського знання як філософська антропологія, що інтегрує досягнення спеціальних наук про людину, даючи їм світоглядно-методологічні ключі, а окрім того, досліджує людську природу, її межі та можливості у *власному предметному полі* – за межами спеціальних дисциплін. Тому вбачається, що представлені проблеми сучасної філософської антропології ще низку років будуть залишатися актуальними.

Я вирішив почати з методологічних проблем сучасної філософської антропології, і, окресливши власну методологію, показати, як вона працює у вирішенні як загальних теоретичних проблем цієї царини філософського знання, так і проблем, що стосуються теперішнього українського контексту – перейти від теоретичного до практичного повороту.

Практичний поворот в сучасній філософській антропології є вкрай актуальним, і відбувається він у вітчизняному контексті, як показує ґрунтовний аналіз ситуації, через зустріч з психоаналізом і публіцистикою, що наповнюються гуманістичним змістом і глибиною розуміння суперечливої природи людини. Разом із тим, в своїх найбільш конкретних формах цей практичний поворот здійснюється тоді, коли ми виходимо на актуальні для нашої країни доленосні соціально-комунікативні проблеми, і філософська антропологія починає взаємодіяти з соціальною філософією, соціальною психологією, соціологією, політологією і низкою інших наук, що вивчають суспільне у бутті людини. Вона починає взаємодіяти з ними, гуманізуючи на рівні світоглядних

Сказане великою мірою стосується такої галузі філософського знання як філософська антропологія, що інтегрує досягнення спеціальних наук про людину, даючи їм світоглядно-методологічні ключі, а окрім того, досліджує людську природу, її межі та можливості у *власному предметному полі* – за межами спеціальних дисциплін. Тому вбачається, що представлені проблеми сучасної філософської антропології ще низку років будуть залишатися актуальними.

Я вирішив почати з методологічних проблем сучасної філософської антропології, і, окресливши власну методологію, показати, як вона працює у вирішенні як загальних теоретичних проблем цієї царини філософського знання, так і проблем, що стосуються теперішнього українського контексту – перейти від теоретичного до практичного повороту.

Практичний поворот в сучасній філософській антропології є вкрай актуальним, і відбувається він у вітчизняному контексті, як показує ґрунтовний аналіз ситуації, через зустріч з психоаналізом і публіцистикою, що наповнюються гуманістичним змістом і глибиною розуміння суперечливої природи людини. Разом із тим, в своїх найбільш конкретних формах цей практичний поворот здійснюється тоді, коли ми виходимо на актуальні для нашої країни доленосні соціально-комунікативні проблеми, і філософська антропологія починає взаємодіяти з соціальною філософією, соціальною психологією, соціологією, політологією і низкою інших наук, що вивчають суспільне у бутті людини. Вона починає взаємодіяти з ними, гуманізуючи на рівні світоглядних